

יום פטירת משה

מים ראשונים: אנו מורגלים לדרוש בפטירתו של משה רבנו בחודשי סוף הקיץ כאשר אנו קוראים בפרשות ספר דברים, בהן מסופר על הסתלקותו של משה. בפטירת משה נחתם ספר התורה, בפרשת וזאת הברכה הנקראת בשמחת תורה. אבל בהיבט לוח השנה, יום הסתלקותו של משה חל בימים אלה, בז' באדר, ארבעים יום לאחר שמשה החל לדרוש את ספר דברים בערבות מואב בתחילת חודש שבט. ז' באדר חל ברוב שנים שאינן מעוברות בשבוע של פרשת תצוה, היא הפרשה בה שמו של משה לא מופיע אפילו פעם אחת. הכל בגוף שני "ואתה תצוה", "ואתה הקרב אליך", "ואתה תדבר" וכו'.¹ על פטירת משה כתבו רבים וטובים ואף אנו שלחנו בו יד בדברינו [מדרש פטירת משה](#) בפרשת וזאת הברכה. ראה גם [מדרש פטירת משה](#) ברשת. אבל הפעם נתמקד ביום פטירת משה הוא שבעה באדר. וישלימו דברים אלה את אלה.

בעל הטורים שמות פרק כז פסוק כ

ואתה תצוה - לא הזכיר משה בזה הסדר, מה שאין כן בכל החומש, שמשעה שנולד משה אין סדר שלא הזכיר בה. והטעם משום שאמר: "מחני נא מספרך אשר כתבת" (להלן לב לב) ... וקללת חכם אפילו על תנאי באה (מכות יא א), ונתקיים בזה.²

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק יא הלכה ב

כל זמן שהיה משה קיים היה מן יורד להן לישראל. משמת משה מהו אומר? "וישבות המן ממחרת".³ ולא שהיה המן תולה להן בחייו, אלא אף במיתתו. שמהמן שלקטו ביום שמת בו משה אכלו ממנו משבעה באדר עד ששה עשר בניסן שלשים ותשעה ימים. והקריבו את העומר בגלגל שנאמר: "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת" (שמות טז לה) ... מלמד שמן המן שלקטו ביום שמת בו משה אכלו הימנו משבעה באדר עד ששה עשר בניסן שלשים ותשעה יום, עד שהקריבו עומר בגלגל.⁴ שאילו לא פסק המן לא רצו לאכול מתבואת ארץ כנען.⁵

הקשר לפורים - מסכת מגילה דף יג עמוד ב⁶

הפיל פור הוא הגורל, תנא: כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה, אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה. ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד.⁷

¹ יש שמציינים שגם בהגדת הפסח לא נזכר משה ואין זה מדויק, בדוק.

² כך גם בזוהר חדש כרך ב (מגילות) מגילת שיר השירים: "פתח ואמר: ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. קללה דא על תנאי וקב"ה מחיל לחוביהון בגיניה דמשה. ואעפ"כ, אתמחי מפרשתא מעלייתא באורייתא בפיקודא דעובדא דמשכנתא ואייה פרשת ואתה תצוה. דהוה ליה למיכתב שמיה דמשה בכל מלה ומלה ובכל פיקודא ופיקודא דתמן. ואתמחי מכל ההיא פרשתא דלא אדכר תמן. הוי: קללת חכם אפילו על תנאי אתקיים". ואנחנו צרפנו לכך את לוח השנה שבו, כאמור, ברוב שנים שאינן מעוברות, חל שבעה באדר יום פטירת משה בשבוע של פרשת תצוה בה לא נזכר שמו.

³ ראה הפסוק ביהושע ה יב: "וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא".

⁴ זו שיטת ר' יהושע במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה ה. ושם גם שיטות שהשנה הייתה מעוברת ולפי שמש נפטר באדר א, הרי שבני ישראל אכלו את המן שבעים יום אחרי פטירתו (שיטת ר' אלעזר המודעי שם). ויש שמגדילים עוד, שאכלו מן כל ארבע עשרה שנה שכבשו וחילקו, סה"כ: "חמשים וארבע שנה אכלו ישראל את המן: ארבעים שנה בחיי משה וארבע עשרה אחר מיתתו" (שיטת ר' יוסי שם). ראה דיון על כל העניין גם בגמרא קידושין לח ע"א.

⁵ ראה גם ספרי במדבר פרשת בהעלותך פסקא פט: "מה הדר הזה תינוק מצטער בשעה שפורש ממנו, כך היו ישראל מצטערים בשעה שפירשו מן המן ... משל אומרים לאדם: מפני מה אתה אוכל פת שעורים? אמר להם: מפני שאין לי פת חטים. מפני מה אתה אוכל חרובים? אמר להם: מפני שאין לי דבילה. כך אילו היתה בידן של ישראל מאותה קמיצה שקמצו ביום שמת בו משה שאכלו ממנו כל ארבעים יום, לא רצו לאכול מתבואת ארץ כנען". (ראה במקבילה בספרי זוטא שם: "אילו היה לישראל מאותה הקניטה שקנטו באותו היום שמת משה וכו'". לא קמיצה, אלא קניטה). יום פטירת משה מסמן את הפרידה מהמדבר על קשייו ועל מנועמיו. אין יותר מן לסמוך עליו. אין עוד לחם שיותר מן השמים. מחליף אותו לחם היוצא מן הארץ בזיעת אפיים. (אין גם יותר באר מרים הפלאית שפסקה עם מות מרים וחזרה בזכות משה וכעת פסקה לגמרי, ראה דברינו [בארה של מרים](#) בפרשת חוקת). משה שלא זכה להיכנס לארץ, מסמל בפטירתו את המסע קדימה, את ההכרח של הכניסה לארץ. אבל משה לא משאיר את העם בלי איזו "צידה לדרך" - מן שהשתמר 39 יום והפעם לא הבאיש ולא רם תולעים. ראה דברינו [טעם המן](#) בפרשת בשלח.

⁶ מהמן להמן.

⁷ הרי לנו קשר של יום פטירתו של משה החל בשבוע זה, גם עם חג הפורים הממשמש ובא (ולפניו שבת זכור). ראה הסיפור בהרחבה באסתר רבה פרשה ז סימן יא שהמן מבקש להפיל פור בכל יום מימות השבוע ונדחה ואז מנסה בחודשים ומצליח בחודש אדר: "בא לו מזל דגים שהוא משמש בחודש אדר ולא נמצא לו זכות. ושמה מיד ואמר: אדר אין לו זכות ומזלו אין לו זכות. ולא עוד, אלא שבאדר מת משה רבן. והוא לא ידע שבשבעה באדר מת משה ובז' באדר נולד משה, ואמר כשם שהדגים בולעין כך אני בולע אותן. אמר לו הקב"ה: רשע, דגים לפעמים נבלעים ולפעמים בולעים. ועכשיו, אותו האיש נבלע מן הבולעים". ראה גם פירוש אסתר רבה

מסכת סוטה דף יב עמוד ב

... רבי אחא בר חנינא אמר: אותו היום⁸ ששה בסיון היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה, ילקה ביום זה?⁹

ספר אור זרוע חלק ב - הלכות מוצאי שבת סימן פט

כתב רבינו תם שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא, שמה שאנו אומרים צדקתך במנחה בשבת, היינו משום שתקנו לומר צדוק הדין שנפטר משה רבינו באותה שעה. וגם אין רגילין לעסוק בתורה בין שתי תפילות משום חכם שמת כל בתי מדרשות בטלים. אך אינו אסור אך למנהג בעלמא זכר פטירתו שלמשה רבינו ע"ה. ומיהו כל רבותינו שברינוס נוהגים לדרוש בין מנחה למערב.¹⁰

משה ויהושע ביום האחרון - מסכת סוטה דף יג עמוד ב

וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד - תנא: אותה שבת של דיו זוגי היתה, ניטלה רשות מזה וניתנה לזה.¹¹

כתיבת ספרי התורה - דעת זקנים מבעלי התוספות דברים פרק לא פסוק כו¹²

לקוח את ספר התורה. מדרש באותו יום של שבעה באדר קודם פטירת משה רבינו כתב י"ג ספרי תורה לשנים עשר שבטים,¹³ וקרא לכל שבט ושבט והוכיחן והזהירן על התורה ועל המצות ... ואמר להם: היתה כולכם בספר התורה הזה שאני נותן לכם לשמור ולעשות וספר תורה אחד לקח והניחו לצד ארון הברית, שנאמר: "לקוח את ספר התורה הזה ושמנתם אותו מצד ארון ברית ה'".¹⁴

שם סימן יח איך לאחר גזירת המן רץ אליהו לכל אבות העולם שביקשו רחמים על בני ישראל: "עד מתי אבות העולם רדומים בשינה ואי אתם משגיחים בצרה שבניכם שרויים בה?". וכשאלה לא נענים לו ואומרים: "אם עברו על דת הקב"ה ונחתמה גזירתם, מה אנו יכולים לעשות?". חוזר אליהו ורץ אל משה וצועק: "אי רועה נאמן, כמה פעמים עמדת על הפרץ לישראל ובטלת גזירתם ... ומה תענה על הצרה הזאת?". ומשה נענה בתנאי שיש צדיק אחד בדור שהוא מרדכי: "שיעמוד הוא בתפילה משם ואני מכאן". בא פירוש אלשיך למגילת אסתר פרק ב ומקשר את העניין להטלת הפור ביום פטירת משה: "כי הנה המן הפיל פור הוא הגורל מיום ליום ומחודש לחודש ולא מצא יום מוכן כי אם יום פטירת משה רבינו ע"ה ... נמצא כי הצרה הזאת נוגעת אליו, ועל כן אל תענה כאבות כי הלא אליך נוגע הדבר, כי על סלוקך מישראל בָּטַח להשמיד את ישראל". משה לא נזכר בפרשת תצוה והקב"ה לא נזכר במגילה ושניהם סמוכים זה לזה.

⁸ שהושם משה בתיבה במלאת שלושה חודשים לחייו "ולא יכלה עוד הצפינו".

⁹ לא רק המן טעה בהקשר של לידת משה ומותו, כבר איצטגניני מצרים טעו כאשר ראו "שמושיען של ישראל במים הוא לוקה" וייעצו לפרעה "כל הבן היילוד היאורה תשליכהו" ולא ידעו שמים אלה הם מי מריבה עליהם לקה משה ובגללם לא נכנס לארץ. ראה שם העניין כולו ואנחנו קצרנו. משה נולד בז' באדר ושלושה החדשים הראשונים של חייו שלמו ביום ו' בסיון, יום מתן תורה. ובזכות זה ניצל משה. (ראה שם שיטה אחרת שהיום בו הושם משה בתיבה היה כ"א בניסן יום קריעת ים סוף ואותה שנה הייתה מעוברת). כיצד החזיר משה טובה על שניצל בזכות מתן תורה? על כך בהמשך דברינו.

¹⁰ כך גם במקורות קודמים יותר כמחזור ויטרי סימן קמא, סידור רש"י סימן תקטז ועוד רבים. ובאמת, אם זהו זמן פטירתו של משה, מדוע שלא נלמד את תורתנו? הרי כבר אמרו חכמים: "אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונן" (ירושלמי שקלים פרק ב הלכה ה). ואין לך נחת רוח גדולה מזו למשה שישבו וילמדו תורה ביום שנפטר שהוא גם היום שבו נולד: "ופיקודי ה' ישירים משמחי לב". ראה ספר האורה חלק א [נט] הלכות איסורי שבת: "והאי דנהגו למקרי אבות בשבת במנחה מפני שבאותה שעה מת משה רבינו". מה יותר ראוי ללמוד ביום פטירת משה מאשר: "משה קיבל תורה מסיני וכו'". ואגב, גם דוד המלך נפטר במנחה בשבת (שאומרים שהייתה גם חג השבועות, גמרא שבת דף ל). אבל יש שעושים חשבון שמשה נפטר בערב שבת והדבר קשור לכתיבת ספרי התורה שנראה להלן.

¹¹ רש"י שם: "דיו זוגי - שני זוגות שני חבירים היו בהתחלת היום למשה וסופו ליהושע". ופירוש מהרש"א שם: "דעד היום לא בא למחנה שכינה דהיינו אוהל מועד רק משה בלבד. אבל באותו יום שמת משה היה גם יהושע ניצב במחנה שכינה, דהיינו שבת דיוזגי בתחילת היום למשה וסופו ליהושע כפירש"י". ומוסיף בעל תורה תמימה הערות דברים פרק לא הערה יח: "באותו יום שמת משה בא גם יהושע, ואחרי כי כנודע מת משה בשבת, ולכן ממילא היתה השראת השכינה מקצת היום על משה ומקצת על יהושע, והיינו שבת של דיו זוגים שנטלה רשות מזה, ר"ל רשות השכינה ונתנה לזה". אך ראה דברינו [עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה](#) בפרשת וילך, שם הבאנו מדרשים שהעברת הפיקוד ממשה ליהושע לא הייתה פשוטה כלל וכלל.

¹² מדרש זה מופיע במספר מקומות: דברים רבה וילך ט ט, פסיקתא דרב כהנא נספחים וזאת הברכה, מדרש תהלים מזמור צ ועוד. ואנו תפסנו לשון פירוש דעת זקנים מסיבות שיובהרו להלן.

¹³ ראה תיאורו של משה כסופר הגדול בישראל. גמרא סוטה יג ע"ב (מדרש תנאים לדברים לד ה): "סמליון אמר: וימת שם משה ספרא רבה דישאל. תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, בת קול משמיע ואומר: וימת משה ספרא רבה דישאל". תואר שלא מוזכר תדיר בהקשר למשה.

¹⁴ ביומו האחרון משלים משה את חתימת התורה (ראה דברינו [תורה חתומה ניתנה או מגילה מגילה ניתנה](#) בפרשת משפטים) וכותב שלושה עשר ספרי תורה, אחד לכל שבט ואחד "העווקב המחייב" (par excellence) למשמרת במשכן. ראה פירוש רש"י הירש דברים לא י (עפ"י שיטת רש"י) שמכאן שבנוסף לכניסת הכהן הגדול אל קודש הקדשים אחת בשנה, היו נכנסים במקרים חריגים: "עלינו להניח שיש יוצא מן הכלל מסוג זה, שהרי כך נאמר בדברים רבה כאן: אמר ר' ינאי, כתב י"ג תורות, י"ב ל"ב שבטים ואחת הניח בארון, שאם יבקש לזייף דבר שהיה מוציאים אותו שבארון. מוכח אפוא שהיה מותר לגשת אל ארון הברית לתכלית זו". ראה דברינו [ואל יבוא בכל עת אל הקודש](#) בפרשת אחרי מות. עכ"פ, נראה שמה היה סופר סת"ם מיומן ביותר, אפילו יותר מבן קמצר שהיה כותב בארבעה קולמוסים בעת ובעונה אחת (יומא לח ע"ב). ומכאן גם מוצאים סיוע כל אלה שטוענים שמה מת בערב שבת ולא בשבת.

ויש אומרים שירד גבריאֵל ונטל את התורה מידו של משה והעלה אותה לבית דין הגדול שבשמים, הרי להודיע צדקתו של משה בפמליא של מעלה ... שצדיקים שבמרום קורין בו בשני ובחמישי ובשבתות ובראשי חדשים וימים טובים.¹⁵

מותו של משה כמוסר לדורות - משך חכמה דברים פרק כט פסוק ג

"ולא נתן ה' לכם לב לדעת וכו' עד היום הזה" (דברים כט ג). הענין כי בארתי בכמה מקומות אשר טעויות בני ישראל בכמה מקומות היה כי חשבו למשה לפועל מעצמו, ולכח האלקי השופע בו הבדילוהו מן היוצר, והוא לא היה רק לפה לאלקים לדבר אתו אודות הנוגע לכל בני ישראל. ואיפה ראו כי משה מעצמו אינו מנהיג ואינו שופע מאומה - ביום שמת משה. אז הבינו כי מחומר קורץ כמוהם וגם הוא בן תמותה, ורק רצון הבורא הקיים בשלמותו בלא שינוי, הוא האומר וגוזר והמשדד. והנה ידוע כי רז"ל אמרו שמשה אמר זה ביום מותו. ולכן אמר "ולא נתן ה' לכם לב לדעת וכו' עד היום הזה" - יום שמת ונפשו הולך בצרור החיים, אז תדעו ותבינו כי ה' המנהיג ומשיג בפרטיות בזמן ובאיש בכל מפעל ומצעד.¹⁶

מושגים תלמודיים חברה קדישא

ביום ז' באדר, יום פטירתו של משה רבינו, נוהגים אנשי ה"חברה קדישא" להתענות ולרדת לבית הקברות. במקומות אחרים מתענים בט"ו כסלו. בבית הקברות מבקשים מחילה מהמתים, שמא לא נהגו בהם כבוד כראוי. בתום התענית אחרי תפילת ערבית, עושים בצוותא סעודה גדולה בחגיגות רבה. סעודה זו יצאו לה מוניטין בכל תפוצות ישראל בריבוי המאכל והמשתה שבה וברוב שמחתה.¹⁷

שבת שלום מחלקי המים

¹⁵ תוספת מאוחרת זו, שאיננה במדרשים הנ"ל, היא הסיבה שהעדפנו נוסח זה של בעלי התוספות. משה שהוריד תורה מסיני והתגושש על כך עם המלאכים (שבת דף פח, דברינו [משל למלך שהייתה לו בת יחידה](#) בפרשת תרומה) משלים כעת את כתיבת ספר התורה השלם ומוסר אותה לשנים עשר השבטים (איפה מנשה ואפרים? שבטי יוסף ואחיו מחדש?) ומפקיד אחד למשמרת בארון הברית. בתוכו או מבחוץ בצידו (מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה, ירושלמי סוטה ח ג). רואה זאת גבריאֵל המלאך ובא וחוטף עותק מידיו של משה ומעלה אותו לישיבה של מעלה. אולי לא רק לצדיקים שבמרום שיהיה להם ממה לקרוא "בשני ובחמישי ובשבתות ובראשי חדשים וימים טובים", אלא גם להראות לקב"ה ולמלאכים: הנה ספר התורה שכתב משה שם למטה. "לא בשמים היא" - בארץ היא! ולא רק תורה שבע"פ, אלא גם נוסח התורה שבכתב! פסק המן מן השמים ("לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן", מכלתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פתיחתא) וכעת גם הקמח וגם התורה הם מהארץ. זה המעשה הגדול שמשה משלים ביום פטירתו ואולי גם הזדרז לכתוב עוד ספר במקום זה שלקח גבריאֵל. ראה פירוש עלי תמר (הרב ישכר ב"ר צבי תמר, מאה 19-20, פולין, תל אביב) לירושלמי ביכורים פרק ג הלכה ו שמרחיב במדרש זה ומזכיר שגם "הרמב"ם בהקדמת ספרו יד החזקה ובהקדמה לפירוש המשנה", מביא אותו. ומה המסקנה? שביום ז' באדר, יום פטירת משה, חשוב להזכיר מדרש זה ולשלב אותו בדרשות הדרשנים: "וכדאי לשים אל הלב בדרשת ז' באדר ולהפנות תשומת לב הקהל שביום ז' באדר כתב משה רבינו י"ג ספרי תורה". הנה, עשינו זאת.

¹⁶ כבר הרחבנו בפסוק מיוחד זה בדברינו [השעה שהוחמצה](#) בפרשת כי תבוא והראינו, עפ"י המדרש את הקשר עם הפסוק בתחילת ספר דברים ה כו: "מי יתן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כֹּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם". הקב"ה אומר: מי יתן והיה ללבבם זה ובני ישראל עונים: תן אותה. כאן, לוקח אותנו משך חכמה לכיוון אחר לגמרי. במותו של משה הוא גורם לבני ישראל לקבל את הלב לדעת ואת העיניים לראות ואזניים לשמוע. מה לדעת? שגם משה הוא בשר ודם ואיננו אלוה (ראה דברינו [משה איש האלהים](#) בפרשת וזאת הברכה). זו 'מתנת הפרידה' של משה לבני ישראל במותו, זו צוואתו! נראה שדברים אלה של משך חכמה עולים בקנה אחד עם דבריו החריפים בנושא קדושה של מקום וחפצים. ראה דבריו בשמות לב יט על שבירת הלוחות: "ואל תדמו כי המקדש והמשכן המה עניינים קדושים מעצמם, חלילה! השם יתברך שורה בתוך בניו, ואם "המה כאדם עברו בירת" (הושע ו ז), הוסר מהם כל קדושה, והמה ככלי חול' באו פריצים ויחללוה'. וטיטוס נכנס לקודש הקדשים זונה עמו ולא ניזוק (גיטין נו ב), כי הוסר קדושתו. ויותר מזה, הלוחות - "מכתב אלקים" - גם המה אינם קדושים בעצם רק בשבילכם, וכאשר זנתה כלה בתוך חופתה המה נחשבים לנבלי חרש ואין בהם קדושה מצד עצמם, רק בשבילכם שאתם שומרים אותם. סוף דבר: אין שום ענין קדוש בעולם מיוחס לו העבודה והכניעה, ורק הש"ת שמו הוא קדוש במציאותו המחוייבת, ולו נאווה תהילה ועבודה. וכל הקדושות המה מצד ציווי שצוה הבורא לבנות משכן לעשות בו זבחים וקרבתות לשם יתברך בלבד. והכרובים, חלילה, אין להם עבודה ושום מחשבה וענין". נראה לנו שהדברים קשורים ואפשר שנחפנו ...

¹⁷ ז' באדר יום פטירת משה הפך במשך השנים ליום החברה קדישא (ובמקומות שונים היו תאריכים שונים כמו ט"ו בכסלו או כ' בכסלו, ל"ג בעומר ועוד). ראה גם מנהג ירושלים לקבור ביום זה 'גניזה': "וכך זכור אני בימי ילדותי בירושלים, נהגו לערוך לויות גדולות לכתבי - קודש שבלו, ועשו זאת ביום ז' באדר, יום החברה - קדישא, והובילום לקברות בהמון עם רב וכבוד גדול" (שר"ת עשה לך רב חלק ג סימן כח). ובימינו, נוסף לתאריך זה גם יום הקדיש לחללי צה"ל שמקום קבורתם לא נודע. בספר נטעי גבריאֵל מצאנו סיבות רבות למנהג לקשר את יום החברה קדישא עם יום פטירת משה (מלבד הסיבות שנוזכרו כבר לעיל בדף זה): מפני שז' באדר לעולם לא יחול בשבת, בשל המדרש על הפסוק: "ויתא ראשי עם" שמשה עתיד לבוא לארץ בראש דור המדבר שמתו בחוץ לארץ, בשל משה שהתעסק בעצמות יוסף בשעה שכל ישראל היו עסוקים בבית מצרים (ראה דברינו [ארנו של יוסף](#) בפרשת בשלח), משום שבחודש אדר יוצאים בית הדין לעשות צרכי הרבים ובהם לציין את הקברות (ראה דברינו [באחד באדר משמיעים על השקלים](#) בשבת שקלים) ועוד. ותודה לידידנו מר אברהם לוברבוים על ההפניה לספר זה. למקורות ומידע נוסף ראה הסקירה [באתר דעת](#). ועדיין לא מצאנו מקור מנהג זה. מי הוא שקבע לראשונה את יום פטירת משה כיום החברה קדישא.